

Nodira NAZARQULOVA,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti o'qituvchisi

O'zbekiston Milliy universiteti tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD) O.Radjabov taqrizi asosida

EDUCATION OF WOMEN IN KOREA AT THE EVE OF THE 20TH CENTURY

Annotation

The end of the 19th century and the beginning of the 20th century are the period of acquaintance with Western culture and Christianity for Korean women. At the same time, the traditional social order and Confucianism, which was strict and bigoted towards women, could not justify itself in the process of integration that began after 1876. As the opportunities for Korean intellectuals to go outside Korea increased, they realized that the problems were not only in economic or political life, but also the social and cultural situation was deplorable. In this place, it was considered that the process of implementing reforms would not bring any benefits as women would be left out of education. This article examines how women's education was at a time when new ideas began to enter and how the situation changed with the beginning of the reforms, using contemporary sources, works of Korean and other researchers.

Key words and concepts: hyanggo, sohak, kwago, Queen Sohye, So Che Phil, New Confucianism, Tonga Ilbo, Christianity, sinisa yuran dam.

ОБРАЗОВАНИЕ ЖЕНЩИН И ДЕВОЧЕК В КОРЕЕ НАКАНУНЕ XX ВЕКА

Аннотация

Конец 19 и начало 20 века – период знакомства корейских женщин с западной культурой и христианством. В то же время традиционный общественный строй и конфуцианство, строгое и фанатичное по отношению к женщинам, не смогли оправдать себя в процессе интеграции, начавшейся после 1876 года. По мере того, как возможности корейских интеллектуалов выезжать за пределы Кореи увеличивались, они осознавали, что проблемы заключаются не только в экономической или политической жизни, но и в том, что социальная и культурная ситуация была плачевной. Здесь считалось, что процесс проведения реформ не принесет никакой пользы, поскольку женщины останутся вне образования. В данной статье на основе современных источников, работ корейских и других исследователей рассматривается, каким было женское образование в то время, когда начали проникать новые идеи, и как изменилась ситуация с началом реформ.

Ключевые слова: хянго, сохак, квато, королева Сохе, Со Че Фил, новое конфуцианство, Тонга Ильбо, христианство, синса юран дам.

KOREYADA XX ASR ARAFASIDA XOTIN-QIZLAR TA'LIMI

Annotatsiya

XIX asr oxiri – XX asr boshlari koreys xotin-qizlari uchun G'arb madaniyati va xristianlik bilan tanishuv davri hisoblanadi. Ayni vaqtda, an'anaviy jamiyat tartiblari va ayollarga nisbatan qattiqqo'l hamda mutaassib bo'lgan konfutsiychilik 1876-yildan keyin boshlangan integratsiya jarayonida o'zini oqlay olmay qoldi. Koreys ziyolilarining Koreyadan tashqariga chiqish imkoniyatlari oshgani sari, ular muammolar nafaqat iqtisodiy yoki siyosiy hayotda, balki ijtimoiy va madaniy ahvol ham achinarli ekanligini anglab borishgan. Bu o'rinda islohotlarni amalga oshirish jarayoni ayollarning ta'limdan chetda qolishi bilan xech qanday foyda keltirmaydi deb hisoblangan. Ushbu maqolada, yangi g'oyalari kirib kelishni boshlagan bir paytda xotin-qizlar ta'limi qanday bo'lganligi hamda islohotlar boshlanishi bilan holat qanday o'zgariganligi olingan davrga oid manbalar, koreyalik va boshqa tadqiqotchilarning ishlaridan foydalanib o'rganilgan.

Kalit so'zlar: hyanggo, soxak, kvago, qirolicha Sohye, So Che Phil, yangi konfutsiychilik, "Tonga ilbo", xristianlik, sinisa yuran dam.

Kirish. Choson qirolligi davrida oddiy aholining katta qismi rasmiy ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lmagan. Oliy toifa vakillariga (ya'ni, yangbanlar) *sovon* deb ataluvchi xususiy ta'lim maskanlariga borish imtiyoziga ega bo'lishgan. Har bir okrugda *hyanggo* va har bir shaharda o'qimishli kishi tomonidan yurgiziladigan *sodang* joylashgan bo'lib, *sodangni* tugatgan o'g'il bola *hyanggoga* o'tkazilgan. *Hyanggodan* keyingi bosqichda Milliy konfutsiychilik akademiyasi – *Song gyungvan* turib, u Seulda joylashgan hamda davlatdagi eng oliy ta'lim maskani hisoblangan. Butun ta'limdagi o'qitiladigan fanlar majmuasi cheklangan bo'lib, aniq va tabiiy fanlardan ko'ra, Xitoy mumtoz falsafasiga ko'proq urg'u berilgan. Qishloq maktablarida ta'limning maqsadi – bolalarni kelgusida davlat xizmatlariga qabul qilishga qaratilgan imtihon tizimi – *kvagoga* tayyorlashni ko'zda

tutgan. Butun ta'lim tizimining mazmuni o'quvchilar ongiga yangi konfutsiychilikning "inson shaxs sifatida bosqichma-bosqich o'sadi" degan falsafasini singdirishdan iborat bo'lgan. Bunday bo'linish nafaqat ijtimoiy tabaqalar o'rtasida, balki qiz bolalar va o'g'il bolalarni o'qitishda ham keskin bilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Koreyaning o'zida xotin-qizlar ta'limi masalalarining tarixiy jihatlarini bir qator tarixchilar tomonidan o'rganilgan. Ular orasida Nan Yong Park, Hyaveol Choy, Shin Chon Shik, Kyung Mun Xvan, Eui Yong Yu, Jihang Pak, Jong Kyu Li, Shin Ki Yong larning tadqiqotlari qimmatli manbalar hisoblanadi. Hyaveol Choy XIX asr oxiridan hozirgacha bo'lgan davrda koreys ayollari tarixining turli jihatlarini kompleks tarzda o'rgangan. Olimning 1876-1945-yillarga oid davriy nashrlar hamda biografiyalari, esdaliklarning tarjima qilinish jarayoniga bosh-

qosh bo'lib, ularni zamonaviy koreys tili hamda ingliz tilida chop etilishidagi xizmatlari qimmatli bo'lib, ayniqsa, yapon va xitoy tiliga oid iyerogliflarning koreys va inglizchaga o'g'irilishi koreys bo'lmagan tadqiqotchilar uchun davrni o'rganishda juda qo'l keladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning uslubiy asosini obyektivlik va tarixiylik prinsipi, fenomenologik va germeneytik yondashuvlar, tizimlashtirish usullari tashkil etadi. Shuningdek, maqoladagi ma'lumotlarni tahlil etishda statistik usuldan ham foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Qizlar ta'limi o'g'il bolalar ta'limidan keskin farq qilib, ko'pchilik qizlar uchun *kyoyuk* asosan, uy xo'jaligi yumushlarini o'rganishdan iborat bo'lgan, xolos. Biroq shunga qaramay, ayollar orasida o'qimishlari ham uchrab turgan. Bu haqida XIX asr oxirida xristianlikni yoyish uchun yarimorolga tashrif buyurgan rohib Jorj Gilmore (1868-1923) shunday yozadi: "Ular [ya'ni, ayollar] ta'limda ishtirok etishmagan. Vaholanki, biz yarimorolning ertak va afsonalarida ta'lim ko'rgan ayollar va shu kabi qahramonlarni hozirda va takror-takror eshitamiz: ular o'zlarining [bunday tizimda] istisno holat ekanligini ochiq-oydin ko'rsatadi hamda shu yo'l bilan mo'jiza hisoblanishadi".

Ayollarni ta'limdan masofada tutib turish davlat miqyosidagi siyosat bo'lganligi bois ham, ular "*Samgang hengshildo*" ("Uch munosabatning illyustratsiyalangan yo'riqnomasi"): sadoqat, farzandlik burchi hamda bokiralikni bilishi yetarli edi.

Savol tug'iladi: nega shunchalik jiddiy mafkuraviy qarshilikka qaramay, Choson hukumati oxir-oqibatda ayollarning ta'limini rag'batlantirish yo'lidan bordi? Albatta, avval boshida hokimiyatning o'zi bu ishga bosh-qosh bo'lmagan bo'lsa ham, ayollarni o'qitishga bo'lgan faol harakatlarni ta'qib qilishni kamaytirgan, zero bu ham muhim burilish bo'lgan edi.

XIX asrning so'nggi choragi xalqaro maydonda muhim siyosiy o'zgarishlarning sodir bo'lgani bilan tarixda qolgan. Eng avvalo, Yevropada kapitalistik davlatlarning to'liq shakllanib bo'lishi hamda AQShning ichki muammolarini qisman hal qilib, o'z e'tiborini xalqaro siyosatga yo'naltirishi bilan bog'liq. Kuchli davlatlar xomashyo va arzon (yoki tekin) ishchi kuchi hamda mahsulotlarini sotish uchun bozorlar qidirgan. Birinchi jahon urushigacha bo'lgan davrda (1870-1914) Osiyo va Afrikaning rivojlanishidan ortda qolgan barcha davlatlari mustamlakaga aylantirilgani ana shu jarayonning to'g'ridan-to'g'ri natijasi hisoblanadi.

Qulay geosiyosiy joylashuvi bois Koreya yarimoroli kuchli davlatlarni o'ziga tortgan. Yarimorolni o'rganish hamda unga turli g'arbonga g'oyalarni yoyish orqali o'ziga tarafdorlarni og'dirish maqsadida XIX asr oxiridan mamlakatga har doimgidan ham ko'proq chet elliklar tashrif buyurishni boshladi. 1876-yilgi Kanghva bitimidan keyin asta-sekinlik bilan yangicha bilim va texnologiyalar kirib kela boshladi. Yi sulolasi saroyi chet elliklarning siyosatiga muqobil javob berish yo'llarini qidirgan. Sulola mamlakatdagi ta'sirini yo'qotib qo'yish, chet elliklar ta'siriga tushib qolib, mustamlakaga aylanib qolishdan qattiq xavotirga tushgan. Shundoq ham mamlakatning ichida norozi harakatlar hamda guruhlar ko'payib, ichki beqarorlikni kuchaytirayotgan edi. Shu sabablarga ko'ra, Choson hukumati oldida murosaga kelishdan boshqa chora qolmaganligi oydinlashadi.

Davlat darajasidagi o'zgarishlarning birinchi to'lqini Tevongun (1829-1898) iste'fosidan so'ng *Kehva* [rivojlanish, gullab-yashnash] fraksiyasi boshqaruvda ustunlikni olib, oldingi izolatsionizm siyosatini bekor qilgan holda ochiq eshiklar siyosatini e'lon qilishi bilan boshlandi. Yosh, erkin fikrlaydigan ziyolilardan tashkil topgan bu guruh modernizatsiyaga nisbatan ko'proq murosasozlik kayfiyatida

bo'lib, Tevongunning yopiq siyosatini bekor qilishga intilishgani tabiiy holat. Shuningdek, bu guruhning faoliyati otasi Hunson Tevongundan ko'ra ko'proq xotini qirolicha Minning ta'siri ostida bo'lgan qiroli Kojong (qirolik davri: 1863-1907) tomonidan ham qo'llab-quvvatlangan. Aynan qiroli Kojong saroyini hukumatdagi o'ta konservativ guruh yetakchilarning qattiq qarshiligiga qaramay Choson qirolligi yopiq siyosatni bekor qilib, o'zini o'zi kuchaytirish hamda ma'rifatparvarlik davriga o'tishiga ishonтира olgan edi. Qirolning otasi iste'fosidan so'ng boshlagan mamlakat miqyosidagi islohotlari o'zgarishlarning ikkinchi to'lqini hisoblanadi. Qirolning davlat kelajagi uchun qilgan eng muhim qarorlaridan biri esa – G'arb ta'lim tizimini mamlakatga kirib kelishiga imkon yaratishdan iborat. Ayni vaqtda qirolicha Min koreys xotin-qizlarini o'qitish uchun bir qator amerikalik missioner ayollarni ham moliyaviy tarafdin, ham o'z ta'sir doirasida boshqa masalalarda qo'llab-quvvatlangan. Qirolichaning o'sha davrda ta'limda amalga oshirgan ishlari Koreyada ayollar ta'limi, muvaffaqiyati va erkinligiga qo'yilgan poydevor bo'ldi deyish asosli bo'lar edi. Garchi, qirolicha missionerlar tomonidan ayollar maktablari ochilishini qo'llab-quvvatlashni hali hokimiyat qaynotasining qo'lida bo'lgandayoq boshlagan bo'lib, Tevongunning saroydagi eng jiddiy muxolifi ham qirolicha bo'lganligi tarixiy manbalar hamda o'sha paytda mamlakatda bo'lgan chet elliklarning kundalik va esdaliklaridan ham ma'lum. Qirolichadagi bu shijoat va qat'iyatlilik koreys ayollarini hozirgacha ham ruhlantirib kelayotgani xech kimga sir emas. Qirolichaning ijtimoiy-siyosiy hayotdagi ishlari uning o'limidan so'ng qiroli Kojong tomonidan davom ettirilib, o'rta va quyi qatlamga mansub nafaqat ayollarni, balki erkaklarni ham davlat rivoji uchun kurashga ruhlantirgan turtki bo'ldi.

Qiroli Kojong o'zgarishlarni qo'shni Yaponiya va Xitoyga missiyalar yuborishdan boshlagan. Marosimlar vazirligi vaziri o'rinbosari Kim Hong Jip (1842-1896) 1880-yilda Yaponiyaga birinchi do'stlik missiyasi bilan boradi. Ellik sakkiz nafar vazirdan iborat bu elchilik missiyasining asl maqsadi Kanghva bitimining qayta ko'rib chiqilishiga erishish, Chemulpo [hozirgi Inchon port] jining ochilishini kechiktirish, universitetlar, oddiy maktablar, qizlar maktablari, kasb-hunar maktablari hamda harbiy bilim yurtlarini borib ko'rishdan iborat bo'lgan. 1881-yilda hukumat oltinchi to'qqiz nafar rasmiylar, talabalar hamda hunarmand-kosiblardan iborat yana bir elchilik missiyasini Xitoyning Sin imperiyasiga Tientsinga harbiy mashg'ulotlar va qurol-yarog' ishlab chiqarish jarayonini o'rganish uchun yuboradi. Biroq koreyslar uchun mahsuldor bo'lgan safarlar Yaponiyaga uyushtirilganlari bo'lgan. Shubhasiz, Meydzi inqilobi tufayli Sharqiy Osiyoda eng rivojlangan va qudratli davlatga aylangan bo'lib, G'arbdagi rivojlangan davlatlarga yetib olgan va hattoki, ba'zi sohalarida ulardan o'zib ham ketgan edi. Yaponiyaning o'sha vaqtdagi yutuqlaridan ruhlangan qiroli Kojong 1881-yilning oktyabrda yigirma yosh amaldorlarni uch oylik muddatga o'ziga xos *sinsa yuram-dan* [olijanob kishilarning sayohat guruhi] deb nomlangan missiyasini yuboradi. Bu missiya uch oylik muddatda yapon hukumat idoralarni, kemalar qurilib-ta'mirlanadigan verflar, odatiy maktablar, qizlar maktablari, sanoat korxonalari, shifoxona va qamoqxonalarni borib ko'rishi zarur edi. Delegatsiyaning har bir a'zosi o'z taassurotlari haqida batafsil hisobotlar berishlari belgilangan. Missiya ishtirokchilari nafaqat Yaponiyaning industrial va administrativ boshqaruvini o'rganishgan, balki bu mamlakatda bo'lish davomida, sanoatlashtirish va zamonaviylashtirishga yondosh sodir bo'layotgan ijtimoiy va madaniy rivojlanish tendensiyalariga ham guvoh bo'lib qaytishgan edi.

Delegatsiyalar faoliyati sirxak va tongxak harakatlari ilgari surgan ayollar ta'lim olishi hamda ijtimoiy hayotda faol

bo'lishi hayotiy muhim masala degan fikrlarini isbotlagan qarorlar chiqarib qaytishgan [1]. Jumladan, delegatlar o'g'il bolalar va qiz bolalar birgalikda o'qiydigan bir qancha maktablarga duch kelishgan. Natijada ularning ba'zilari haqiqiy zamonaviy millatga aylanish uchun fundamental iqtisodiy islohotlarning o'zi kamlik qiladi, ularga qo'shimcha oilada va umuman jamiyatda ayollarning rolini qayta ko'rib chiqish zarur degan xulosaga kelishgan. Bundan ham muhimi ayollar ta'limining ijtimoiy qiymati va siyosiy foydaliligini anglab yetishgan. Ularning qarashlariga ko'ra, o'qimishli onalar kelgusida millatning axloqiy va intellektual kuchiga aylanuvchi tajribali va ziyoli o'g'illarni tarbiyalay oladi. Aytish joizki, bu o'rinda ham patriarxal koreys jamiyati uchun o'ziga xos an'ana – donishmand ona g'oyasining ta'siri ko'rinib turibdi. Choson qirolligi davri koreys jamiyati ham, hozirgi davr koreyslari ham ayolga mustaqil individ sifatida qarashdan oldin, unga oila a'zosi va undan ham muhimrog'i – ona sifatida qaraydi. Ayolning mavqei uning shaxs sifatida kimligi bilan emas, ona sifatida qanday xususiyatlarga egaligi bilan qadrlanishi ayollarning ijtimoiylashuvi va erkin kasb tanlashi, qiziqishlari bilan shu'gullanishi uchun jiddiy to'siq vazifasini bajargan va hozirda ham ayni qarash, ming afsuski, o'z ta'sirini yo'qotmagan.

Yaponiyalik hamkasblari tomonidan Ri Jutei nomi bilan mashhur bo'lgan Yi Su Jong Chosonda birinchi qizlar maktabini ochish zaruriyatini anglab yetgan islohotchilardan biri edi. 1882-yilning sentabrida Yaponiyaga tashrif buyurgan ikkinchi diplomatik delegatsiya tarkibida bo'lgan Yi qishloq xo'jaligi sohasida yetakchi mutaxassis hamda xristianlik harakati yetakchisi Tsuda Sen bilan birgalikda Yaponiyaga o'qigan. U yerdalik vaqtida Amerika Bibliya jamiyati a'zosi Genri Lumis orqali Amerika missionerlariga maktub yo'llab, ulardan Koreyaga ayol missionerlarni yuborish masalasini kengroq o'ylab ko'rishga chaqiradi. "Mening fikrimga ko'ra, – deb yozadi Yi, – ayol missionerlar [hozirgi davr uchun] juda katta ahamiyat kasb etgan bo'lar edi. Koreys odatlari ayol va erkaklar kuch jihatidan teng bo'lgan na yapon, na xitoycha an'analarga o'xshamaydi." Fikrini davom ettirib, amerikalik missionerlarni nega yoqlashini quyidagicha izohlaydi: "ularning vazifasi koreyslarni, ayniqsa bolalarni [dunyovarash jihatidan] o'stirish, isloh qilish hamda o'qitish bo'lishi kerak. Shu jihatdan qizlar maktablari juda muhim deb hisoblayman. Buning boisi men missioner xonimlarning mening mamlakatimga kelishlarini intilqik bilan kutmoqdaman, shuningdek, garchi nodon odam bo'lsam ham, ishimda qo'limdan kelganicha yordam beraman" [2].

Yi Su Jongning koreys jamiyatida ayollarga munosabat haqida keltirgan fikrlar qimmatli. Yangban va yangi konfutsiychilik ruhida voyaga yetgan bo'lishiga qaramay, qo'shni davlatlarda bo'lish orqali o'zlashtirgan g'oyalari orqali ayollar ta'limini yo'lga qo'yish va rivojlantirishni yoqlash yo'lidan borgan kamsonli yangicha fikrlaydigan zodagonlardan biri edi.

Yi kabi fikrlaydigan boshqa bir koreys ziyolisi 1881-yilda *sinsa yuram-dam* missiyasi a'zosi Yun Chi Ho (1865-1945; u 1896-yilda tuzilgan "Mustaqillik klubi" a'zosi ham edi) ham AQShda qizlar uchun maktablarning rivojlanishining rolga urg'u berib o'tgan. 1891-yildagi jurnalida Nashvillga qilgan safari davomida shahardagi o'qimishli aholining har yetti nafaridan besh nafari ayol kishilar ekanligini kuzatganini

yoziq qoldirgan. Bundan tashqari, Nashvill universiteti bitiruvchi guruhida bor-yo'g'i o'n bir nafar erkak kishi bo'lgani holda, qirq ikki nafari ayol kishi bo'lganligi Yunni juda hayratda qoldirgan edi[3]. Yun sayohatining navbatdagi manzili "yo'ldagi eng yoqimli va eng sog'lom shahar" Vizvill bo'lib, bu yerda o'nta cherkov, ikki haftada va haftada ikki marta chiqadigan gazetalar, bundan ham ahamiyatlisi uch yoki to'rtta xotin-qizlar maktablari bilan mashhur shaharcha edi[4]. Yi va Yun o'z safarlaridan bitta umumiy xulosa chiqarishgan: haqiqiy zamonaviy davlatga aylanishi uchun Koreya albatta qizlarni o'qitishi zarur va taraqqiyotga qo'yilgan ilk qadam bo'ladi.

Albatta, bu kabi harakatlar va klublarning ayollar ta'limi va ijtimoiylashuvini yoqlashi hamda qo'llab-quvvatlashi ijobiy jarayon. Ammo bu sai-harakatlarning meva berishi uzoq muddatga cho'zilgani tarixdan ma'lum. Bu jarayonning faol ishtirokchilaridan So Che Phil bu muhokamadagi masalaga iyerarxiya hamda gender munosabatlarning an'anaviy kuchi tufayli o'ta shiddatli kechishi mumkin, ayniqsa hozirgi davrdagi holatida deb izoh beradi. Zero yangi konfutsiychilik va koreyslar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganganimiz sari uning fikri qanchalik asosli ekanligini tushunib boramiz. "Ayolning hayoti erkaklikidan pastda emas", chunki "erkaklar ma'rifatli emas" va faqatgina o'zlarining jismoniy kuchlaridan ayollarni xo'rlashda foydalanadilar. Natijada, So erkaklarni o'ziga xos tarzda ogohlantiradi: davr o'tib borishi bilan yangi bilimlarni o'zlashtirgan ayollar vaqti kelishi bilan "kaltafahm" erkaklarning qarshisiga teng huquqlar talab qilish chiqishadi [5]. Islohotlar jarayonini boshlash uchun ham o'g'il, ham qiz bolalar uchun ta'limni birdek ta'minlab qo'yish kerak: "Xalqimiz bolalarini o'qitar ekanmiz, jinslar o'rtasida ajratishlar bo'lmasligi kerak. Qachonki o'g'il bolalar uchun bir maktab tashkil qilsak, uning yonida qizlar uchun ham bitta maktab ochishimiz zarur. Vaholanki, hukumat qizlarni o'qitmaydi va bu aholimizning yarmi e'tiborsizlikka duchor hamda savodsiz bo'lib qolmoqda deganidir. Bu qanchalik achinarli! Biz koreys ayollarining ayanchli muomala ko'rayotgan holda ko'rib ulg'aymoqdamiz. Biz erkaklar bilan ayollar (ning huquqlari) uchun kurashishda qat'iy qarorimiz" [6].

Xulosa. Uning ogohlantirishlari bashoratdek yangraydi: ikkinchi jahon urushi tugashi bilan koreys ayollari teng haq-huquqlar va erkinlik uchun uzoq davr davom etgan kurashni boshlashgan edi. Ayollar ta'limi masalasi nafaqat mustamlakaga aylanish arafasida turgan Koreyada, balki boshqa rivojlanishdan orqada qolib ketgan Sharq mamlakatlarida ham birdek kun masalasi bo'lgani tarixiy hujjatlardan ma'lum. Misol uchun, O'rta Osiyo jadidlarining barchasi yangi usul maktablariga xotin-qizlarni ham jalb qilish, millatning kelajagi o'qimishli onalardan boshlanishini ko'p bor ta'kidlashgan. Ulardan biri Hamza Hakimzoda Niyoziy xotin-qizlarga to'g'ridan-to'g'ri murojaat qilib "Keldi ochilur chog'ing, o'zliging namoyon et, Parchalab kishanlarni har yon parishon et" deb boshlanuvchi she'rini yozgan edi. Bu kabi harakatlar bejiz ketmagan, oxir-oqibatda, bugungi kunga kelib Sharq mamlakatlari ayollar ta'limi bo'yicha dunyoning boshqa mintaqalaridan ancha yuqori indeksnlarni ko'rsatish darajasiga yetib keldi.

ADABIYOTLAR

1. T.J.Yoo. The politics of gender in colonial Korea. Education, labor, and health, 1910-1945. University of California Press, Ltd. – London, England, 2008. – P. 43-44.
2. See Yi Kwang-nin, Han'guk kaehwasa yon'gu [A study of the history of Korean enlightenment]. – Seoul: Ijogak,
3. 1969. – P. 234-43.
4. National History Compilation Committee, ed., Yun Ch'i-ho's Diary. Vol. 2. – Seoul, 1974. – P. 139.
5. O'sha manba. – B. 215.

6. Tongnip shinmun, 1896-yil, 21-apreldagi soni.
7. “Agar odam xudoga benzar shaklda yaratilgan ekan, u holda barcha bir-biriga huddi xudoga qilgandek munosabatda bo‘lishi kerak”. Qarang: Weems B.B. Reform, Rebellion, and the Heavenly Way. – Tucson: University of Arizona Press, 1964.
8. Weems B.B. Reform, Rebellion, and the Heavenly Way. – Tucson: University of Arizona Press, 1964.
9. George Gilmore. Korea from Its Capital. – Philadelphia: The Presbyterian Board of Publication, 1892. – 300 p.
10. Lulu Frey. Higher Education for Korean Girls. The Korea Mission Field 10, no. 10 (Oct. 1914). – P. 307.
11. Yung-chung Kim. ed., Women of Korea. – P. 154.